

STJEPAN GUNJAČA

(1909—1981)

Rijetki su znanstvenici koji su svoj životni put zacrtali već na pragu svojega stručnog i znanstvenog djelovanja i ostali mu vjerni do kraja života. U tome je Stjepan Gunjača bio zaista dosljedan i nepokolebljiv od svoje dvadeset i četvrte godine (rodio se 28. IX 1909. g. u Sinju), kad je, po završetku studija na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, preuzeo dužnost kustosa tadašnjeg Muzeja hrvatskih starina u Kninu. Promatrajući iz retrospektive taj relativno dugački životni vijek (umro je u Splitu 6. XII 1981. u sedamdeset i drugoj godini), i bogate plodove tog intenzivnog življenja i neumornog djelovanja, moguće je već danas dati objektivnu povijesnu ocjenu te iznimne ličnosti i zasluga što ih je stekla na polju naše znanosti i kulture. S kojega god stanovišta krenuli u izradi te ocjene, u središtu svih Gunjačinih aktivnosti i interesa ostaje Muzej, pa neće biti pretjerano ako se kaže da je njegova biografija u isti mah i biografija Muzeja, i obratno: da su sva zbivanja vezana uz Muzej u ovih proteklih šest desetljeća zapravo i elementi integriteta Gunjačina življenja i djelovanja. Kad je o tome riječ, potrebno je još jednom istaknuti da je on bio »pravi čovjek, na pravom mjestu, u pravom vremenu«. S Muzejem se rastao onog časa kad je bio ostvaren njegov životni san izgradnjom nove zgrade za Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu godine 1977.

Nastavljajući lijepe tradicije naše arheološke znanosti, kad su muzeji bili ne samo kulturno-prosvjetne institucije već i istaknuti centri znanstvenog i terenskog istraživačkog rada, Gunjača je već na početku svoje karijere izrazio ambicije ka znanstvenoj afirmaciji, pa je tri godine nakon dolaska u Muzej obranio doktorsku disertaciju s naslovom: *Topografska pitanja na teritoriju Cetinske županije, s ekskursima o ubikaciji Setovije i Tilurijuma*. Već u naslovu tog opsega čednog, ali postignutim rezultatima veoma vrijednog djela nazire se autorova životna orijentacija prema istraživanjima na užim znanstvenim područjima historijske topografije i geografije, nacionalne arheologije i ranosrednjovjekovne hrvatske povijesti, u čemu se ujedinjuje Gunjača terenski istraživač s Gunjačom historičarem, koji u jednakoj mjeri valorizira materijalni ostatak, epigrafski i arhivski pisani izvor. Ovo valja neprestano imati na umu pri ocjeni njegova djela i njegove ličnosti, jer tek u spoznaji ovog zna-

čajnog, i — na žalost — ne tako čestog integriteta, dolazimo u mogućnost da shvatimo značenje i veličinu njegova životnog djela, koje ne možemo mjeriti brojem objavljenih radova (iako ni taj broj nije malen: napisao je preko sto manjih i većih priloga i nekoliko studija i monografija), jer gotovo iza svakog rada stoje mjeseci i godine istraživanja, posebno terenskih, koja traže mnogo vremena i sredstava. Neće biti pretjerano ako se kaže da je on bio najustrajniji i jedan od najplodnijih terenskih istraživača, koji je svake godine provodio po nekoliko mjeseci na povijesnim lokalitetima s područja stare hrvatske države između Cetine i Zrmanje. Njegova su otkrića obogatila ne samo muzejske fondove već isto tako i pejzaže Cetinske i Kninske krajine, Bukovice i Ravnih kotara konzerviranim ostacima naše ranosrednjovjekovne arhitekture, među kojima valja posebno izdvojiti pet građevina kružnog tlocrta s apsida. Time je ujedno pružio novih argumenata u razmatranju pitanja postanka i razvitka naše starohrvatske arhitekture uopće. No nije naše da na ovom mjestu iznosimo Gunjačine zasluge na znanstvenom polju. One su iscrpnije prikazane u Spomenici (*Gunjačin zbornik*, Zagreb 1980). što su mu je priredili prijatelji i suradnici, koja mu je svečano bila predana u svibnju godine 1981. u rodnom Sinju, prilikom proslave njegove sedamdesete obljetnice života i četrdeset i pete obljetnice znanstvenog rada.

Sav je Gunjačin život bio zapravo povezan s Muzejem. Još kao mlad kustos posvetio se sređivanju muzejske građe, evidentiranju i sređivanju spomenika, konzervaciji i restauraciji pojedinih kamenih spomenika, pri čemu valja posebno istaknuti njegovo stručno znanje, marljivost i strpljivost pri restituciji ciborija koji su nađeni u nekoliko desetaka fragmenata. Njegov odnos prema muzejskim vrijednostima naročito je došao do izražaja u sudbonosnim danima na početku rata godine 1941, kad je, predviđajući ratna razaranja i pustošenja kninske tvrđave, na svoju odgovornost i uz ne mali rizik, unatoč zabrani ustaških vlasti, prenio muzejske zbirke u Sinj i sakrio ih u svoju rodnu kuću. Da to nije napravio, propale bi zauvijek vrijedne zbirke materijalne kulture i umjetnosti iz naše kulturne baštine, bio bi to nenadoknadiv gubitak, a sam Muzej bi vrlo vjerojatno bio izgubio razlog svog postojanja.

Ne manja je Gunjačina zasluga što je Muzej dobio napokon novu zgradu i mogućnost djelovanja u suvremenim uvjetima kao znanstvena i kulturna institucija. Preko tri desetljeća trajala je uporna borba za gradnju nove zgrade, uz mnogo teškoća, lutanja i kolebanja. Odmah nakon oslobođenja bila je prihvaćena zamisao da se Muzej smjesti nedaleko Splita, u adaptiranim zgradama tvrđave na Klisu, s adneksom novogradnje na ulazu u Tvrđavu. Već su bili započeti i pripremni radovi, kopianje temelja, usporedo s konzervacijom i rekonstrukcijom historijske arhitekture na Tvrđavi. Bilo je to godine 1947, gotovo neposredno nakon završetka rata. Akcija je bila počela bez podrobno razrađenih planova, a što je još važnije, bez unaprijed osiguranih materijalnih sredstava. To, kao i činjenica da su se pojavile sumnje u opravdanost takve lokacije, uzrokovalo je prekid gradnje i pitanje je Muzeja opet ostalo bez perspektive. Bilo je različitih kombinacija. Neki su smatrali da zbirke treba vratiti u Knin, gdje su se nalazile prije rata. Neki su predlagali da se smjeste u Zadar, a M. Krleža je nudio tada još slobodan Meštrovićev paviljon na Trgu žrtava fašizma u Zagrebu. Sve je te, i neke druge, ponude Gunjača

Stjepan Gunjača

(Foto: Z. Buljević)

odlučno odbio, smatrajući da je Muzeju mjesto u glavnom centru Dalmacije, koja je kolijevka stare hrvatske države i naše nacionalne kulture. Ne radi se o užem historijskom Splitu, već prostoru oko njega, koji se u našem ranom srednjem vijeku nalazio na hrvatskoj teritoriji. Zbog toga se žestoko opirao kombinaciji, da se Muzej postavi u adaptirane prostorije do vestibula Dioklecijanove palače, znajući dobro da bi monumentalnost i kvalitetna ekskluzivnost antičke arhitekture prigušila veći ličinom skromne, ali kvalitetom i kulturno-povijesnim značenjem neobično vrijedne starohrvatske ostatke. Pojavila se ozbiljna kombinacija sa Sustjepanom, uz koji su vezane uspomene na naše narodne vladare. Zbog niza neprilika i teškoća, koje ovdje nije potrebno iznositi, prihvaćena je napokon lokacija na Mejama. Dobra ili loša? O tome je sada uzaludno raspredati. Unatoč teškoćama, kojekakvim zaprekama, nerazumijevanju i nerijetko otvorenom protivljenju, Gunjača je napokon uspio da se Muzej uvrsti među kapitalne objekte hrvatske kulture. Dotle su zbirke bile postavljene u barake na zapadnoj splitskoj obali, što se već unaprijed smatralo provizorijem do gradnje nove, suvremene muzejske zgrade. Činjenica što ona postoji zasluga je u prvom redu Gunjačina zalaganja i neprekidne borbe. Istini za volju, valja u vezi s tim istaknuti još jednu činjenicu. Kao muzealac po životnom opredjeljenju, znao je dobro da je postava i organizacija jedne suvremene muzejske institucije vrlo složen i odgovoran posao, koji iziskuje niz užitih stručnih znanja i iskustava. Tu je pokazao razumnu samokritičnost i ozbiljnost, tražeći za takve poslove priznate stručnjake, bilo kod rješavanja prostornih problema, bilo kod postave i organizacije funkcije Muzeja, u želji da Muzej u novoj zgradi bude izraz najsuvremenijih kretanja na polju muzeologije. I ne samo to. On se od početka zalagao da Muzej sačuva i razvija svoje znanstvene i istraživačke aktivnosti, za što je također trebalo osigurati odgovarajući prostor, jer je uz Muzej tada postojao i Institut za nacionalnu arheologiju. Svakako, Gunjača je najmanje kriv što se ta zamisao nije realizirala, što je Institut utrnuo, a muzejska djelatnost prilagođena novom Zakonu o zaštiti spomenika kulture i Zakonu o muzejima u SR Hrvatskoj. Bez obzira na to ostaje činjenica da je S. Gunjača izborio gradnju novog Muzeja, da je dugogodišnjim radom utro put stručnom djelovanju te institucije, osposobivši je i opremivši svim onim što jedna takva ustanova treba da posjeduje, da je isto tako proširio i unaprijedio njezinu znanstvenu aktivnost, pa je Muzej postao istaknutim žarištem i naše nacionalne kulture, i naše povijesne znanosti.

Od tog djelovanja ne može se odvojiti ni njegovo nastojanje oko obnove *Starohrvatske prosvjete*, koja je zapravo, u svim do sada izišlim serijama, bila i muzejsko glasilo. »Njegova« treća serija odlikuje se visokim stupnjem znanstvenosti, aktualnošću tematike i stručnošću suradnika, biranih iz redova najistaknutijih predstavnika povijesnih i srodnih znanosti. Osim borbe za Muzej, osim intenzivnog istraživačkog rada na terenu i niza drugih obveza, dospio je urediti deset svezaka. Time je dao vrijedan prinos našoj znanosti, a isto tako afirmaciji Muzeja i naše nacionalne arheologije u nas i u svijetu.

Stečena priznanja, nagrade, odlikovanja, svečanosti priređene njemu u čast, članstva u mnogim našim i stranim znanstvenim institucijama, posebno u Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti, ostaju kao traj-

no priznanje jednom postojanom i neumornom radu čovjeka koji je živio samo za struku i znanost kojoj se od mladosti priklonio. No ono što pjesnikov *tempus edax* neće nikada nagristi, to je Muzej uz koji je neizbrisivo vezano Gunjačino ime i čitav njegov radni vijek, i — da se još jednom ponovimo — to će ostati spomenik koji je sebi za života podigao, u svakom slučaju *aere perennius*. Narod čiju je povijest i kulturu neprekidno istraživao i obogaćivao u vremenskom rasponu od preko pet desetljeća neće mu to, uvjereni smo, nikada zaboraviti.

Mate Suić